

Berta Ares Queija: Los Corazas

Recenzió (Farkas Kitty)

QUITTO 1988: ABYA-YALA – IOA KIADÓK.

A RECENZIO 1999-BEN

A GAZDASÁGI ANTROPOLÓGIA TÁRGY KERETÉBEN KÉSZÜLT.

A „Coraza” rítus az egyik ecuadori kecsua ajkú őshonos népcsoport, az otavalók szakrális ünnepe. Évente kétszer tartják a San Rafael Plébánián: a Szent Héten (Fiesta Chica), és Szent Lajos püspök napján, augusztus 19-én (Fiesta Grande).

A plébánia alapítását megelőzően az ünnepet Otavalóban rendezték, a főtéri Szent Lajos templomban. Úgy tartják, hogy az egyik san rafaeli plébános, „aki a plébániáját sújtó szegénység okát annak tulajdonította, hogy az indiánok valamennyi ünnepük színhelyét áttették Otavalóba, arra gondolt, hogy valamilyen módon kötelezi az indiánokat arra, hogy ünnepeiket az ő plébániáján tartsák meg. Felkeresett egy szobrászt és megkérte, hogy készítsen egy szentképet San Luis püspökről. Egy szép napon egy indián, aki a templom mögött sétált, a kolostor ódon falai között felfedezett egy San Luis püspököt ábrázoló szobrocskát. A hír szájról szájra szállt, és nem sokára a falubeliek valamennyien megszemlélték a szentképet, miközben San Luis püspök csodálatos megjelenéséről beszéltek... Ezután a pap meghívta a jóembereket a templomba. Felment a pulpitusra, és miután köszönetet mondott az égieknek az isteni kegyért, hogy megengedték ezt a csodát San Rafaelben, elmagyarázta az egybegyűlteknak, hogy ha San Luis megjelent a faluban, az csakis azért van, mert az a kívánsága, hogy az ő tiszteletére rendezett ünnepet ezen a helyen rendezzék meg. Azóta San Luis püspök ünnepét San Rafaelben tartják...”

Az ünnep az úgynevezett „priostazgo” intézményén alapul – amely a kutatások szerint spanyol eredetű, a Las Cofradíasra vezethető vissza –, ennek egyik bizonyítéka, hogy a „prioste” kifejezés (preboste/preste-ként is használatos) annak a személynek a megnevezésére vonatkozik, aki az említett vallási intézmények első embere.

A „priostazgo”, vagy ahogyan Latin-Amerikában nevezik még, a „paso de cargo”, teherviselés, tulajdonképpen abból áll, hogy a közösség egy vagy több tagja hajtja végre a szertartás rendjét és viseli a költségeit különböző vallási – elsősorban a védőszent tiszteletére rendezett – ünnepeknek. Ez többek között azzal jár, hogy több napon vagy héten keresztül a „prioste” (kecsuául: „carguyuc”) az egész közösséget vagy annak nagy részét megvendégeli étellel, itallal, zenés-táncos mulatsággal, amelynek valamennyi költségét ő fedezi. Ehhez azonban elég sok ember együttműködésére van szüksége, akik segítenek neki mindenben, amire az ünnep megrendezéséhez elengedhetetlenül szüksége van.

A San Luis püspök ünnepét szervező „priostékat” „Capitán de Corazas”-nak, vagy egyszerűen csak „Corazas”-nak nevezik. Számuk évente változik, ám időről időre csökken. 15-20 évvel ezelőtt 30-40 „prioste” is volt, de jelenleg a számuk mindössze 2, 4, 5, néha 8, de például 1975-ben csupán egy olyan ember akadt, aki vállalta ezt a tiszteletet. (Bár a teljes igazsághoz hozzátartozik, hogy az akkori pap megtagadta, hogy fogadja a misén a „priostékat”.) A fent említett csökkenő tendenciának számos oka van, amelyek közül talán a legfontosabb a szóban forgó közösségeket érintő gyorsan zajló változási folyamat. Ennek olyan összetevői vannak, mint például új foglalkozások megjelenése, városokba vándorlás, az elvárások és szükségletek átalakulása.

Az ünnep teljes költsége akár a 20-25 ezer sucrét is elérheti attól függően, hogy mennyi forrás áll a „prioste” vagy „carguyuc” rendelkezésére. Ez az összeg magában foglalja a ruha bérleti díját, a zenét, tűzijátékot, a közösségen kívülről beszerzett élelmiszerek árát, valamint a saját termésből elfogyasztottakat (kukorica, árpa, ten-

gerimalac, tojás). A kiadások pontos nagyságát nehéz meghatározni. Tekintettel e közösségek gazdasági struktúrájára, nem nehéz levonni azt a következtetést, hogy ilyen magas költségek előteremtése bizony igen nagy erőfeszítést igényel, és az esetek többségében a „prioste” családjának több éven keresztül tartó eladósodásával is jár, sőt, néha akár a tulajdonukban lévő kevéske föld egy részének elvesztését is jelentheti.

A csere: reciprocitás és atyafiság (parentesco)

Az Andokban élő közösségek szocio-ökonómikus szerkezetét kezdettől fogva két hagyományos alapelv határozza meg: a reciprocitás és a redisztribúció.

Reciprocitás alatt javak és szolgáltatások folyamatos cseréjét értjük egymást kölcsönösen ismerő személyek között, amelynek során az adás és annak ellentételezése között egy bizonyos időnek el kell telnie. A felek megállapodásának folyamata ahelyett, hogy nyílt alkudozás lenne, sokkal inkább kötött ceremoniális magatartásminták által szabályozott.

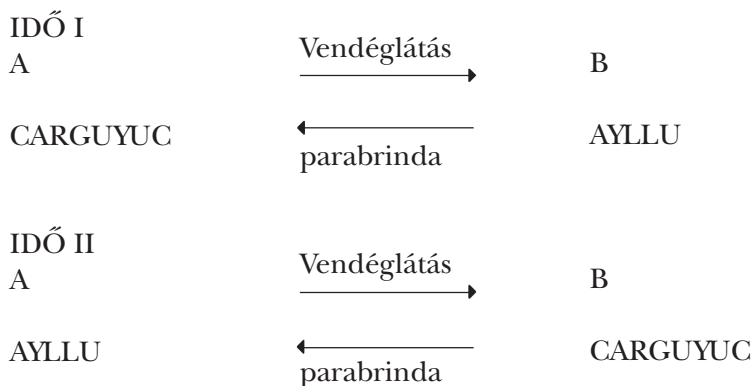
A itt leírt ünnepen a reciprocitás két különböző szintje és négy típusa figyelhető meg aszerint, hogy azt szimmetrikus vagy aszimmetrikus típusú kapcsolatok jellemzik-e.

I. Az első szint a CORAZA (vagy a „carguyuc” nukleáris családja) és az AYLLUCUNA, azaz a rokonsági-nemzetségi közösség között létrejövő kapcsolatot jelenti. Az „ayllucuna” alatt értett emberek felkeresik a „prioste” (coraza, carguyuc) házáat különböző javakkal. Az a szokás, hogy a férfiak pénzt visznek, amit átnyújtanak a „carguyuc”-nak, a nők pedig különböző élelmiszereket tengerimalacot, csirkét, sőt stb.), amit a „carguyuc” feleségének adnak át. Senki nem megy üres kézzel, még a gyerekek is visznek néhány centavot. A „carguyuc” és felesége a következőket mondják folyamatosan a

hozzájuk érkezőknek: „Dius se lu pai, taita”, „Dius se lu pai, tiu”, „Dius se lu pai, mama”, „Estemos no más, ayllucuna”, „Comiendo o no comiendo, estemos”...

A „carguyuc” a „parabinda”-ért cserébe étellel és itallal kínálja az érkezőket, és meghívja őket a házába, hogy csatlakozzanak hozzá.

A reciprocitásnak ezen az első szintjén a kölcsönös csere szimmetrikus típusával állunk szemben, mivel a felek ugyanannyit adnak, mint amennyit kapnak. Javakat cserélnek javakra úgy, hogy a két tranzakció között eltelik bizonyos idő. A reciprocitás ezen típusát a következő sémával ábrázolhatjuk:

Vegyük észre, hogy a két időpont (IDŐ I és IDŐ II) között felcserélődnek a szerepek: aki az első időpontban még „carguyuc” volt, a másodikban „ayllu” lesz, és fordítva. Természetesen nem beszélhetünk csupán egyénekről, hanem inkább nukleáris családokról, azaz A viszonyozhat akkor is, ha B nem saját maga, hanem például az egyik fia nevében vállalta a terhet („paso el cargo”).

Amennyiben a „carguyuc”-nak meghal a felesége, olykor a fiai tartoznak az általa vállalt kötelezettségek teljesítésével.

Amit az „ayllu” ad, azt nem segítségnek, hanem egyfajta adósságnak tekintik.

„Adunk, hogy aztán törlesszék az adósságot.” (Carnchi nishca cutin dibita trigrangapa.)

„Senki nem segít nekünk. Ajándékozni nem ajándékoznak, hanem azért adnak, hogy mi is adjunk. A saját apánk és anyánk ad csak viszonzás nélkül.”

(Nadie nos ayuda. Regalar no regalan, sino que nos dan para devolverles. La mama y el taita propios dan para no devolver.”)

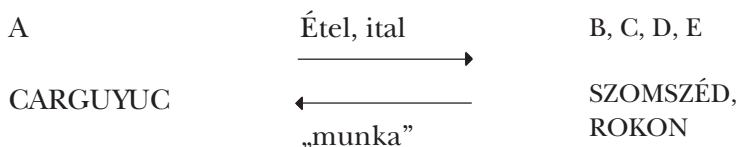
A „carguyuc” családja a kölcsönös csere révén hosszú időn keresztül lekötöztetetté válik a közösséghez tartozó más családokkal szemben. Ez nem csupán abból áll, hogy visszaadja azt, amit kapott, hanem magában foglalja azt is, hogy az ünnepen személyesen részt kell vennie.

Ilyen formán az ünnep hozzájárul egyrészt ahhoz, hogy a közösség tagjai közötti harmonikus kapcsolat fennmaradjon, másrészt ahhoz, hogy a hagyományos szervezet szociális mechanizmusait megőrizték.

II. A csere második típusánál nem ugyanazzal viszonyoznak, amit kaptak, ezért ezt a cserét aszimmetrikusnak nevezzük.

A „carguyuc” például már napokkal az ünnep megkezdése előtt elindul, hogy segítséget kérjen a rokonoktól, szomszédoktól és a barátoktól. Ezekért a személyes szolgáltatásokért cserébe ételt és italt kínál.

Ebben az esetben tehát a személyes szolgáltatásokkal szemben javak állnak:

Ugyanílyen típusú kapcsolatot találunk a „carguyuc” és az ünnep „speciális” szereplői között. Ilyenek a rituális tanácsadók, valamint

a többi specializálódott, illetve nem specializálódott kisegítő személy (servicio, cuentayo, despensera, estanguera, cocinera, yumbo, loa).

A „carguyuc” a segítségüket kéri, miközben lekötelezetté teszi őket alkohollal, kenyérrrel, sőt újabban néhányan szimbolikus mennyiségű pénzzel. A „carguyuc” kérést nem lehet megtagadni, mert úgy tartják, hogy a segítség megtagadását San Luis védőszent megbünteti.

Ebben az esetben ezek a „specialisták” az ünnep végrehajtásához szükséges, meghatározott funkcióval bíró személyes szolgálataikat ajánlják fel a „carguyucnak”, aki ezért cserébe vendégül látja őket, és ezenkívül szolgáltatásaikat élelemből álló „kötelezettségek” sorával ellentételezi.

Az így kicserélt javaknak nincs olyan előre meghatározott ára, mint azoknak, amelyeket kereskedelmi ügyletekben cserélnek gazdát. Értékük sokkal inkább kvalitatív és szimbolikus, ami magából a közösség kultúrájából fakad. Olyan javakról van ugyanis szó, amelyek a közösség tagjai számára nagyon értékesek (például tengerimalac, csirke vagy tojás), azaz amelyeket csak ünnepek alkalmával fogyasztanak, mindennapok során nem.

A	Személyes szolgáltatások (rituális jellegű)	B, C, D, E
CARGUYUC	→	SERVICIOS CUENTAYOS, COCINERAS, MAESTROS
	←	Étel, ital, szórakozás, „kötelezettségek”

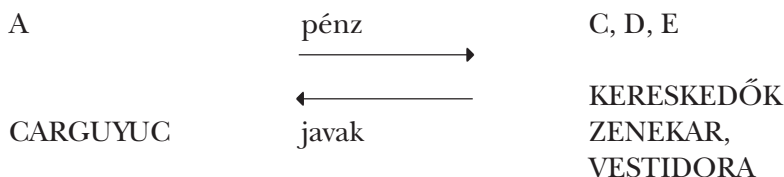
A csere ezen a szinten a „carguyuc” és a „specialisták” között abban a pillanatban lezárul, amikor a kötelezettségeket teljesítik, nincs időben úgy elcsúsztatva, mint az első szint esetében.

III. A „carguyucnak” azonban olyan javakra és szolgáltatásokra is szüksége van, amelyekhez csak a közösségen kívüli forrásokból tud hozzájutni.

A cserének ez lesz a harmadik típusa, amely már nem a reciprocitáson alapszik, hanem „szerződéses” keretek közötti adásvételen, ahol a „carguyuc” pénzzel fizet a megszerzett javakért. Nevezhetjük ezeket a kapcsolatokat külső aszimmetrikus kapcsolatoknak, ahol a közösséghez tartozó parasztok vagy őslakosok lépnek kapcsolatba a „külvilággal”.

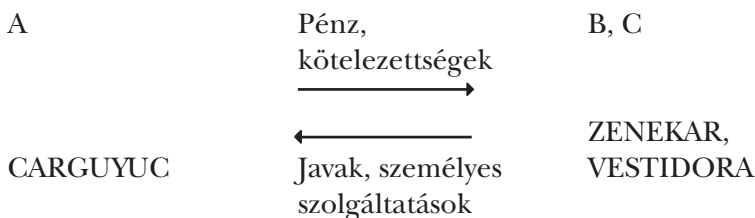
A kapcsolatok ezen rendszerén belül tehát a parasztoknak a közösségen kívülről kell beszerezniük bizonyos javakat a közösség számára (pl. pálinka, cukor, só). Ugyanakkor szükség van még megfelelő öltözetre, zenére és lovakra, vagyis egyfajta függőségi viszonyba kerülnek, ahol a szükséges dolgok megszerzéséhez előre össze kell gyűjteniük a pénzt például azzal, hogy saját munkaerejüket, kézműves termékeiket vagy esetleg mezőgazdasági termésteleslegüket bocsátják áruba.

Ezt a kapcsolatot a következő sémával ábrázolhatjuk:

Kétségtelen, hogy a zenekarral és a ruhát kölcsönző „vestidora”-val nem a kereskedelmi ügyletekben megszokott módon lép a „carguyuc” kapcsolatba. Ugyanis mind a zenészek, mind a vestidora egyrészt az általa előállított javakat, másrészt pedig a személyes szolgáltatásait is felajánlja. Gondoljuk csak meg! A zenészek a zenét adják el, ugyanakkor ez nem elég, hiszen a zenét „életre is kell

kelteni”, vagyis a zenészek személyes szolgáltatás formájában végzett munkájára, a muzsikálásra is szükség van. Ezt a „carguyuc” élelemből álló kötelezettséggel (az ünnep végén vendégül látja őket) ellentételezi. Tehát a „carguyuc” és a vestidora, illetve a zenészek közötti kapcsolatban egyfelől pénzt cserélnek javakra, másfelől kötelezettségeket szolgáltatásokra.

A második szinten, a javak személyes szolgáltatásokra cserélésekor, a korábban rögzített szociális struktúra megfordulása figyelhető meg, mivel normális körülmények között a mesztic az, aki az őslakosok szolgálataira számíthat, nem pedig fordítva. Ebben az összefüggésben megérthetjük, hogy a „vestidora”-t miért tekintik a „coraza” feleségének az ünnepség során, ahol az egyik szerepe, amit el kell játszania, nem más, mint az, hogy a „coraza” feleségként táncolnia kell a „coraza”-nak.

IV. Utolsó társadalom-gazdasági szempont a „carguyuc” és a közösség között végbemenő csere. Vajon mi lehet az, amit a carguyuc a közösségnek ad, és mi az, amit ő ezért kap? Ennek a kérdésnek a megválaszolása azonban felvet egy másik kérdést is: mi a „paso de cargo” jelentése?

A fenti kérdést boncolgatván a társadalomtudósok, elsősorban az antropológusok ellentétes következtetésekre jutottak. Foster és Wolf úgy tekintenek a cargo-rendszerre mint egyfajta kiegyenlítő mechanizmusra, amelyen keresztül a közösség tehetősebb tagjai kötelesek többletüket a közösség javára fordítani, a közösség pedig

ezért „presztízzsel” jutalmazza őket. A cargo-rendszer így olyan mechanizmussá válik, amely megpróbálja meggátolni azt, hogy a közösségen belül egyesek kezében túl nagy vagyon halmozódjék fel.

Mások, például Cancian, azt javasolják, hogy tekintsük a cargo-rendszert egy olyan stratégiai rendszernek, amelyen keresztül a teherterhek vagyona legitimálódik.

A tanulmány tárgyát képező közösségben egyébként maga a közösség igen erős nyomást gyakorol a tagjaira – férfiakra és nőkre egyaránt – azért, hogy azok „vállalják a terhet” (pasar el cargo). Ha valaki még nem vállalt semmiféle kötelezettséget, „mucusnak”, illetve „manavali”-nak nevezik, azaz olyannak, aki „semmit nem ér” (que no vale).

A legnagyobb nyomást éppen a rokonság gyakorolja. Az egyénnek ezért kötelessége, hogy a közösséget szolgálja azzal, hogy ünnepet szervez. A terhek vállalása ezenkívül arra is való, hogy demonstrálja az illető „ember” voltát.

Az egyénnek ideális esetben akkor kell terhet vállalnia, ha már felnőtt, házas és van saját otthona, de az is előfordul, hogy néhány tehetősebb család 6-7 éves gyermeke nevében vállal kötelezettségeket.

A nyomás, hogy terheket kell vállalni, a közösség minden tagját sújtja, legyen akár gazdag, akár szegény. Mindenkinek vállalnia kell tehát terheket, azonban néhányan nem tudják megtenni, mivel egyáltalán nem állnak rendelkezésükre ehhez eszközök (például az árvák). Ugyanakkor azok közül, akik vállalnak terheket, egyesek eladósodnak, míg mások, akik több anyagi eszközzel rendelkeznek, nem. Ebben az értelemben a cargorendszer stratégiai mechanizmusként működik.

Az ünnepségen tehát megmutatkoznak a közösségen belüli különbségek. A közösség tagjai versengenek egymással. Ez azt eredményezi, hogy a „carguyuc” családja a lehetőségeit messze meghaladva költekezik, ami a család eladósodását eredményezi, aminek törlesz-

tése hosszú ideig igen súlyos terhet ró a családra. A közösség minden egyes tagja tehát életének valamely pillanatában javai egy részét szétosztja „ayllucunái” között.

A „priostazgo” ezáltal a nukleáris család és a közösség közötti redistribúciót meghatározó normákat jelenti, amely – meglehetősen kellemes formában – hozzájárul a baráti, rokoni, atyafisági kötelékek megerősítéséhez.

Ez a redistribúció azonban, úgy tűnik, nem szükségszerűen jelent a közösség tagjai között egy kiegyenlítési folyamatot, mivel a nyomás a közösség minden tagjára nehezedik, és végeredményben az ünnep célja éppen a különbözőség hangsúlyozása. Bár akik több anyagi eszközzel rendelkeznek, többet költenek, ám a versenyszellem arra ösztönzi a kevésbé tehetőseket, hogy erejükön felül költekezzenek.

Amikor a közösség valamely tagja teljesítette a kötelezettségeit, megszabadult a terheitől, nem nevezik többé „mucusu”-nak, és ezzel egyidejűleg jogot kap arra, hogy a közösség más tagjaira gyakoroljon nyomást avégett, hogy azok is vállalják a terhet.

A közösség így fogadja el szimbolikusan a „carguyuc” új státuszát: nem „mucusu” (huahua) többé, hanem „jari” (ember), aki megérdemli a tiszteletet; a közösség felnőtt tagja, aki meg tud felelni azoknak az elvárásoknak, amelyeket a közösség állít fel vele szemben; törlesztésre váró adósságot tud felmutatni azokkal szemben, akiket a reciprocitás szálain keresztül lekötelezetté tett. A „carguyuc” ezzel átlépett egy küszöböt, átlépett egy határt.

A „Coraza” a maga részéről úgy szolgálja a közösséget, hogy vállalja a közvetítő szerepét a közösség és a természetfeletti erők között azzal, hogy végrehajtja a megfelelő szertartást. Az adatok tanúsága szerint a szóban forgó rítusok célja sokszor az esőcsalogatás és ezen keresztül a következő évi jó mezőgazdasági termés biztosítása.

Ahhoz, hogy az ünnepnek a mezőgazdasági termelési folyamattal való kapcsolatát lássuk, fontos kiemelni, hogy maga az ünnepség

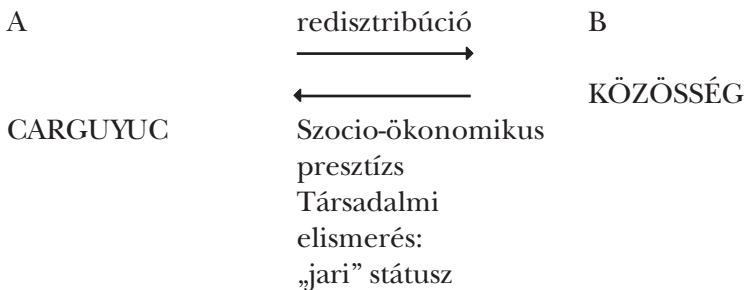
augusztus elején kerül megrendezésre, akkor, amikor a termés betakarítása befejeződik és megkezdődnek a földeken az előkészítő munkálatok. San Luis napján és az ezt követő néhány napon elengedhetetlen, hogy essen az eső, mert ez meghatározza, hogy mikor lehet elkezdni a vetést.

Éppen ezért néhányan szoros kapcsolatot létesítenek a csapadék, az ünnep és a termés között, sőt, vannak, akik azt mondják, hogy ha zápor éri a „coraza”-t, akkor jó év várható.

Az ünnep tehát kapcsolatban áll az esővel, amelyet a „coraza” kezében lévő nyitott esernyő hivatott csalogatni.

Az ünnep kijelöli az új mezőgazdasági év kezdetét. Tulajdonképpen átmenetet jelent egy új csapadékos időszakba, ám mivel minden átmenet nehéz és kritikus, ezért szertartásokkal ritualizálni kell, ami ugyanakkor a közösséget kívülről és belülről fenyegető veszély elűzésén keresztül (betegségek, szerencsétlenségek, veszeke-dés) segít megerősíteni a közösség határait.

A következő ábra a „carguyuc” és a közösség közötti lejátszódó cserét foglalja össze:

Összefoglalás

Az ünnep társadalmi-gazdasági funkciói a következők:

Tradicionális kulturális alapelvek nyilvános reprezentációja. Ilyen például a duális szervezet, azaz az alsó és felső világ tisztelete, az Inka-kor előtti időkre visszavezethető indián vallásosság e kulcs-eleme, amelynek összetett szociális és szimbolikus implikációi az idők folyamán egyre veszítenek értékükből. A rítus során a helyi társadalom két csoportra (alsókra és felsőkre) bomlik, és ennek megfelelő szerepeket foglalnak el. Az ünnep tehát csupán ezt a hagyományos kettősséget hivatott hangsúlyozni, vagyis sohasem feltételez a két csoport között integrációt.

Kiemeli a rokonsági kötelék jelentőségét, áthágva azt a határt, amely a közösség részekre osztása következtében keletkezik, mivel mindkét csoporthoz tartozók együtt ünnepelnek, hiszen rokonsági, baráti, atyafisági kötelékeken keresztül kapcsolatban állnak egymással. A rokoni kötelék jelentősége abban is megnyilvánul, hogy mindenkit, aki részt vesz az ünnepségen – legyen rokon avagy sem –, „ayllu”-belinek (rokonnak) neveznek.

A közösségen belüli kapcsolatok megerősítése a családok között, a reciprocitás szálain keresztül létrejövő hálózat által.

A közösségen belül meghatározott számú család közötti harmonikus kapcsolatok megerősítése, vagyis a belső kohézió erősítése.

Egy csoport identitásának más csoportokkal szembeni megerősítése, következésképpen a tradicionális kultúra fenntartása.

Végül az ünnep egyfelől hozzájárul a közösségen belüli szocio-ökonómikus egyenlőtlenségek, másfelől pedig a tagok külvilágtól való függésének fenntartásához, mivel az ünnep tetemes költségei gazdaságilag folyamatosan ellehetetlenítik, adósságban tartják a közösség tagjait. A legközvetlenebb haszonélvezői ennek a kereskedők, mindenekelőtt az alkoholt forgalmazók, de közvetetten az egész uralmi rendszer, amelynek az őslakos földműves közösségek alávetettek, hasznot húz belőle. Végeredményben a Los Corazas a már kialakult társadalmi struktúrát tartja fenn.